

КРИТЕРІАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ МОНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЗАСОБАМИ МЕДІАОСВІТИ

Дубляк О. О.

*аспірантка кафедри початкової освіти та освітніх інновацій
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, Україна
orcid.org/0009-0004-3502-7921
petrovkaoksanka13@gmail.com*

Ключові слова: *підходи,
критерії, показники,
монологічна компетентність,
молодші школярі, медіаосвіта.*

Статтю присвячено проблемі навчання монологічному мовленню молодших школярів засобами медіаосвіти. Модернізація мовної освіти в Україні передбачає орієнтацію на компетентісно зорієнтоване навчання української мови в початкових класах. Схарактеризовано основні підходи до формування монологічної компетентності молодших школярів засобами медіаосвіти: компетентнісний, особистісно орієнтований і комунікативно-діяльнісний. Підкреслено, що компетентнісний підхід можна розглядати як один зі способів гармонізації різноспрямованих чинників, що визначають синергійний розвиток освіти. Доведено, що компетентнісний підхід у дослідженні уможливорює з'ясування тенденцій і закономірностей щодо формування монологічних компетенцій дитини, які є підґрунтям розвитку і становлення мовленнєвої особистості учня початкової школи. Наголошено, що особистісно орієнтований підхід для розвитку мовлення учнів полягає у врахуванні рівня розумових здібностей, індивідуальних особливостей учнів, об'єкта та суб'єкта мовленнєвої діяльності. Акцентовано увагу на тому, що мовленнєвий розвиток передбачає володіння мовою, її нормами в процесі мовленнєвої діяльності. Саме розвиток мовленнєвої діяльності визначає розвиток мовлення, а не навпаки. Підкреслено, що комунікативно-діяльнісний підхід був спрямований на розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності та забезпечення мотивації навчальної діяльності. Установлено, що комунікативно-діяльнісний підхід забезпечується завдяки діяльнісному характеру організації процесу засвоєння мовних засобів та здійснення мовленнєвого розвитку в різних видах діяльності. Окреслений підхід до вивчення мови забезпечує усвідомлення учнями комунікативної функції мови. У дослідженні сформульовано власне бачення щодо критеріїв і показників рівнів до формування монологічної компетентності учнів початкової школи засобами медіаосвіти. Уточнено структурно-композиційний, комунікативно-продуктивний, комунікативно-креативний критерії з показниками рівнів сформованості монологічної компетентності молодших школярів.

CRITERIA-BASED APPROACH TO FORMING MONOLOGICAL COMPETENCE OF A YOUNG SCHOOL STUDENT USING MEDIA EDUCATION

Dubliak O. O.

*Postgraduate Student at the Department of Primary Education
and Educational Innovations*

*Vasyl Stefanyk Carpathian National University
Shevchenko str., 57, Ivano-Frankivsk, Ukraine
orcid.org/0009-0004-3502-7921
petrovkaoksanka13@gmail.com*

Key words: *approaches, criteria, indicators, monological competence, younger schoolchildren, media education.*

The article is devoted to the problem of teaching monologue speech to younger schoolchildren by means of media education. The modernization of language education in Ukraine involves an orientation towards competency-based teaching of the Ukrainian language in primary grades. The main approaches to the formation of monological competence of younger schoolchildren through media education are characterized: competence-based, personality-oriented, and communicative-activity-based. It is emphasized that the competency-based approach can be considered as one of the ways to harmonize diverse factors that determine the synergistic development of education. It has been proven that the competency-based approach in research makes it possible to clarify trends and patterns in the formation of a child's monological competencies, which are the basis for the development and formation of a primary school student's speech personality.

It is emphasized that a personally oriented approach to the development of students' speech consists in taking into account the level of intellectual abilities, individual characteristics of students, the object and subject of speech activity. Attention is focused on the fact that speech development involves mastering the language and its norms in the process of speech activity. It is the development of speech activity that determines the development of speech, and not vice versa. It is emphasized that the communicative-activity approach was aimed at developing all types of speech activity and ensuring motivation for learning activities. It has been established that the communicative-activity approach is ensured by the activity-based nature of the organization of the process of mastering language tools and implementing speech development in various types of activity. The outlined approach to language learning ensures students' awareness of the communicative function of language. The study formulates its own vision regarding the criteria and indicators of levels for the formation of monological competence of primary school students through media education. The structural-compositional, communicative-productive, communicative-creative criteria with indicators of levels of formation of monological competence of younger schoolchildren are specified.

Постановка проблеми. Концепція підвищення якості національної освіти, реалізація її компетентнісної парадигми та динамічний поступ інформаційного суспільства актуалізують проблему модернізації освітнього процесу із застосуванням медіаосвітніх технологій.

Сучасний соціум називають світом масових комунікацій, а різні засоби медіа виконують, окрім інформативної функції, ще й навчальну, виховну, розвивальну, просвітницьку. Медіатехнології мають потужний освітній потенціал для оптимізації процесу навчання української мови,

зокрема розвитку монологічного мовлення учнів початкових класів. Тож формування монологічної компетентності у молодших школярів засобами медіаосвіти є актуальним та доцільним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему монологічного мовлення досліджували вітчизняні лінгвісти (Д. Баранник, Л. Булаховський, І. Білодід, В. Виноградов, Р. Солганик), лінгводидакти (В. Бадер, А. Богущ, М. Вашуленко, Н. Гавриш, С. Ласунова, Н. Луцан, М. Львов, Е. Палихата, М. Пентиліук, Л. Попова, Т. Постоян, Л. Скалкін, Л. Фесенко та ін.).

Проблеми медіаосвіти, медіаграмотності, медіакультури та медіакомпетентності в реаліях сьогодення вивчали вітчизняні (О. Варецька, О. Волошенюк, В. Іванова, Т. Іванова, І. Кузьма, Л. Масол, Г. Онкович, Б. Потятинник та ін.) та зарубіжні (J. Bowker, M. McLuhan, H. Innis, A. Grizzle, P. Moore, R. Kubey, A. Hart, R. Morgan, Sh. Turkle, K. Tyner та ін.) вчені. У їхніх працях здійснено аналіз основних понять, визначено цілі, завдання, функції, напрями, основні чинники становлення медіаосвіти тощо.

Мета статті – виявлення критеріїв, показників та визначення рівнів сформованості монологічної компетентності молодшого школяра засобами медіаосвіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичними засадами побудови експериментального дослідження виступили компетентнісний, особистісно орієнтований і комунікативно-діяльнісний підходи до формування монологічної компетентності молодших школярів засобами медіаосвіти. Вибрані підходи у процесі наукового застосування взаємозалежні та рівноправні у визначенні ефективності формування монологічної компетентності молодших школярів засобами медіаосвіти.

Компетентнісний підхід у дослідженні уможливорює з'ясування тенденцій і закономірностей щодо формування монологічних компетенцій дитини, які є підґрунтям розвитку і становлення мовленнєвої особистості учня початкової школи.

Компетентнісний підхід до розвитку монологічного мовлення учнів початкової школи розуміємо як психолого-педагогічно спрямований освітній процес початкової школи, інтегровану систему психологічного, педагогічного інструментарію: методологічні підходи, принципи, засоби, форми, методи і технології навчання спрямовані на формування монологічної компетентності молодших школярів засобами медіаосвіти.

Особистісно орієнтований підхід ґрунтується на взаємозв'язку мови і внутрішнього світу особистості та визначає зміст роботи над формуванням умінь самостійно будувати усні і письмові висловлювання залежно від ситуації спілкування. Особистісно-орієнтований підхід передбачав співпрацю та співтворчість учня та вчителя. Головною дійовою особою навчального процесу є учень. Завдання вчителя – простежити динаміку його розвитку, визначити особисті переваги у роботі з навчальним матеріалом, тобто пізнати учня як особистість, розкрити та розвинути його індивідуальні здібності.

Основу *комунікативно-діялісного* підходу становить розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності, забезпечення мотивації навчальної діяльності; визначення змісту навчання відповідно до

мети, розроблення системи вправ на засвоєння теоретичного змісту і на цій основі вироблення практичних мовленнєвих умінь. Окреслений підхід до вивчення мови забезпечує усвідомлення учнями комунікативної функції мови, а тому більшість мовних і мовленнєвих вправ за цим підходом має комунікативне спрямування (створення мовленнєвих ситуацій, розвиток мотивації висловлювань, вироблення вмінь накопичувати і систематизувати мовний матеріал, робота щодо вдосконалення учнівських висловлювань).

З'ясуємо передусім поняття «критерій». Поняття «критерій» у словникових джерелах визначається як: «підстава для оцінки, визначення або класифікація чогось; мірило достовірності, вірогідності людських знань, їх відповідності реальній дійсності, встановлення значення параметрів та характеристик» [10, с. 588]; мірило оцінювання визнаних параметрів, які описуються певними показниками; мірило для конкретизації, оцінки предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації [13] тощо.

Критерій О. Семенов трактує як ознаку, за допомогою якої оцінюється якість сформованості компонентів творчо спрямованої особистості, а показник – складник критерію, що характеризує типові особливості та сутність творчо спрямованої особистості дитини.

Для констатації рівнів сформованості монологічної компетентності молодшого школяра засобами медіаосвіти було визначено критерії та показники сформованості монологічної компетентності молодших школярів засобами медіаосвіти. Загалом було визначено такі критерії: *структурно-композиційний* із показниками: уміння будувати різні типи монологу (розповідь, опис, міркування); уміння будувати монологічне висловлювання за чіткою структурою, виділяючи основні елементи; уміння створювати прості медіапродукти; *комунікативно-продуктивний* із показниками: уміння будувати монологічні висловлювання на основі медіатекстів; уміння будувати монологічне висловлювання з опорою на медіаматеріали; уміння використовувати виразні засоби мовлення; *комунікативно-креативний* із показниками: уміння будувати творчі монологічні висловлювання різних типів за створеними медіапродуктами; уміння створювати власні медіатексти за змістом коміксів; уміння створювати монологічні висловлювання з урахуванням ситуації спілкування.

Окреслені показники за кожним критерієм стали основою для визначення рівнів сформованості монологічної компетентності молодших школярів засобами медіаосвіти: високого, достатнього, задовільного, низького. Схарактеризуємо якісну характеристику кожного з них.

Учні високого рівня активні у спілкуванні, самостійно будують різні типи монологу, що характеризується логічною завершеністю, дотримуючись його структури, виділяючи основні елементи. Обізнані з побудовою простих медіапродуктів. Будують монолог на основі медіатекстів та з опорою на медіаматеріали. Використовують різноманітні лексико-стилістичні засоби під час створення власного монологу та аргументують його вибір. Демонструють повноту викладу думки, відповідність змісту певному типові монологу, доречно вживають його в активному мовленні. Будують творчі монологічні висловлювання різних типів за створеними медіапродуктами та змістом коміксів. Самостійно і творчо створюють монологічні висловлювання з урахуванням ситуації спілкування.

Учні достатнього рівня самостійно будують різні типи монологу, у тексті наявні зачин, основна частина і кінцівка; у цілому ґрунтовно висвітлюють тему, проте не висловлюють свого ставлення до того, про що говориться. Обізнані з побудовою простих медіапродуктів. Будують монолог на основі медіатекстів та з опорою на медіаматеріали. Використовують різноманітні лексико-стилістичні засоби під час створення власного монологу. Демонструють самостійність, повноту викладу думки, відповідність змісту певному типу монологу, доречно вживають його в активному мовленні. Будують творчі монологічні висловлювання різних типів з опорою на медіапродукти та за змістом коміксів. Самостійно та творчо створюють монологічні висловлювання з урахуванням ситуації спілкування.

Учні середнього рівня роблять помилки при визначенні типів монологів. У тексті наявні зачин, основна частина і кінцівка, проте не висловлюють свого ставлення до того, про що говорять. Частково обізнані з побудовою простих медіапродуктів. Будують монолог спільно з учителем на основі медіатекстів та з опорою на медіаматеріали. Мають труднощі з пошуком лексико-стилістичних засобів для побудови власного монологу. Демонструють самостійність, повноту викладу думки, відповідність змісту певному типу монологу, однак не завжди доречно вживають його в активному мовленні. Спільно з учителем будують творчі монологічні висловлювання різних

типів з опорою на медіапродукти або за змістом коміксів. Створені монологічні висловлювання не завжди відповідають ситуації спілкування.

Самостійність та ініціативність у побудові монологу на низькому рівні. Не можуть визначити, до якого типу належить монологічне висловлювання, не дотримуються послідовності його викладу. Не обізнані з побудовою простих медіапродуктів. Під час побудови монологу на основі медіатекстів та з опорою на медіаматеріали припускаються помилок. Речення у монолозі поєднані за допомогою інтонації та формально-логічного зв'язку. Роблять помилки під час вибору та пояснення змісту монологічного висловлювання, не вміють доречно вибирати тип монологу в активному мовленні. Відчувають труднощі у побудові творчих монологічних висловлювань навіть після допомоги вчителя. Не враховують ситуації спілкування та не проявляють самостійності під час створення монологу.

У зв'язку із цим ми бачимо, що високий рівень сформованості монологічної компетентності молодшого школяра засобами медіаосвіти характеризується повнотою викладу думки, вмінням використовувати монолог в активному мовленні та будувати творчі монологічні висловлювання різних типів за створеними медіапродуктами.

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямі. Отже, знання критеріальної бази необхідне для стимулювання навчального процесу в початковій школі до підвищення в учнів рівня монологічної компетентності.

Таким чином, критерії формування монологічної компетентності молодшого школяра засобами медіаосвіти розуміємо як ознаки розвиненості монологічного мовлення учнів початкової школи: здатність скласти монолог за планом, з опорою на медіаматеріали; використовувати засоби міжфразового зв'язку, що сприяли забезпеченню загального композиційного ілюстрування певного типу мовлення; самостійно використовувати різні типи монологічних висловлювань в усному мовленні з використанням медіапродуктів; будувати творчі монологічні висловлювання різних типів за створеними медіапродуктами.

Перспективою подальших розвідок у цьому напрямі є проведення моніторингу стану сформованості медіаграмотності учнів початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови з дод. і допов. / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
2. Гмизіна Н.А. Словник психолого-педагогічних термінів і понять (на допомогу працівникам навчальних закладів міста). Нова Каховка : ММК, 2014. 268 с.
3. Кулик О. Особистісно орієнтований підхід до навчання як чинник мовленнєвого розвитку учнів. *Педагогічний процес: теорія і практика. Серія «Педагогіка»*. 2017. № 2(57). С. 114–119.
4. Семенов О.С. Теоретико-методичні засади формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08. Київ, 2017. 542 с.

REFERENCES

1. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy z dod. i dopov. [Large Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language with Addenda and Supplements] / uklad. i holov. red. V.T. Busel. Kyiv; Irpin : VTF «Perun», 2005. 1728 s.
2. Hmyzina N.A. (2014). Slovnyk psykholoho-pedahohichnykh terminiv i poniat (na dopomohu pratsivnykam navchalnykh zakladiv mista) [Dictionary of psychological and pedagogical terms and concepts (to help employees of educational institutions in the city)]. Nova Kakhovka : MMK, 268 s.
3. Kulyk O. (2017). Osobystisno oriietovanyi pidkhd do navchannia yak chynnyk movlennievoho rozvytku uchniv [A personally oriented approach to learning as a factor in students' speech development]. *Pedahohichni protsesy: teoriia i praktyka. Seriia: Pedahohika*. № 2 (57). S. 114–119.
4. Semenov O.S. (2017). Teoretyko-metodychni zasady formuvannia tvorcho spriamovanoi osobystosti starshoho doshkilnyka u pozashkilnomu navchalnomu zakladi [Theoretical and methodological principles of the formation of a creatively oriented personality of a senior preschooler in an out-of-school educational institution]: dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.08 / Nats. akad. ped. nauk Ukrainy, In-t problem vykhovannia. Kyiv. 542 s.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.09.2025

Дата публікації: 20.10.2025